

228

SIRÓ ÁDÁM

A jog a társadalomban.

Szeged, 1949.

Diss. A 234

Diss. A 234

228-1948/49

Bírálóul fölkérem dr. alsólivatát és dr.

Martonyi János professzor
urakat.

Szeged, 1949 évi május hó 23 n

Lukács
dékán.

A jog a társadalomban.

/:jogbölcselet:/

Irta:

Előjegyzés:
Károlyi János
v. 23.

Lőrő Ádám.
Hozzájárulok.
Martonyi János
v. 23.

Diss. A 234

Folyóiratok
1935

1935
1936

Forrásmunkák:

Moór Gyula.....:Tegnap és holnap között.-Bevezetés
a jogfilozofiába.- A szabadakarat
problémája.

Nicolai Hartmann:Das Problem des geistigen Seins.
Kocourek.....:Journal relations.

Szekfü Gyula.....:Három nemzedék és ami utána kö-
vetkezik.

A jog helye a mindenségben.

A makrokozmosz, amelyben élünk, két nagy világból áll: a tények és az értékek világából. A tény az élő természet egy darabja. Maga a természet nem más, mint a kauzális természeti törvényeknek megfelelően összefüggő jelenségek összessége. Mindennapi kifejezéssel ezt nevezzük valóságnak. A tény: térbeli, időbeli, okázatos, szükségszerű, érzékelhető jelensége a természetnek, ezért tudjuk tapasztalni.

Az érték ezzel szemben nem térbeli, nem időbeli, nem is érzékelhető és nincs alávetve a kauzálítás törvényének. Ezen oknál fogva a tapasztalat tárgyát sem képezheti. Ez a legfőbb különbség a

Tény
és érték között; a tény létezik, az érték nem létezik, hanem érvényesül. Az objektív értékek; a lagikai/pl. igazság/, az etikai/pl. jóság/, és a esztétikai/pl. a szépség/, csak gondolattartalmak, melyeknek értelmük van, de reális létük nincs.

Vizsgáljuk a történelmi materiálizmus tanítását az értékek által alkotott szellemvilágról. Az ideológiának nagy társadalmi jelentőségét Marx történelmi materializmusa is méltányolja. Világosan mutatja ezt a marxizmus ortodox őrizőjének, a bolsevizmusnak ide vonatkozó tanítása. "A Szovjetutnió Kommunista Pártjának Története"/Bp. 1945./ című munkában a következő érdekes sorokat találjuk: "Ami a társadalmi eszmék, elméletek, nézetek, politikai intézmények jelentőségét, azoknak a történelemben játszott szerepét illeti, a

történelmi materializmus nemcsak nem tagadja,ellenkezőleg:hangsulyozza azoknak fontos szerepét és jelentőségét a társadalom életében,a társadalom történetében."

Azt határozottan állithatjuk,hogy szoros értelemben vett társadalmi és történeti létről nem is beszélhetünk addig,amig ilyen ideológiák nem fejlődnek ki az emberiség életében.Az indokolás kézzel fogható.Hiszen a puszta természeti ösztönök,mind magasabb rendű szellemi természeti kapocs hiányában is társasegyesülésre hajtják az egyedeket és ebben az értelemben az állatok társadalmáról is ~~ismeretes~~ nyugodtan beszélhetünk.Ismeretes előttünk az a megállapítás - több komoly gondolkodó állítja,- hogy a társasélet megelőzi a kulturát,de bizonyosak vagyunk abban is,hogy egy ilyen öntudatlan összeműködés még nem sajátos értelemben vett emberi társadalom.

Héggel szemben,aki ismeretes álláspontja szerint metafizikai szubsztancia gyanánt hirdette a szellemi tartal-

mat. meg kell állapítanunk ennek ellenkezőjét. A társadalomban ugyanis a szellem mint ideológia van jelen. az ideológiák szellemi világa nem képes tökéletesen függetleníteni magát a természeti világtól. ellenkezőleg szorosan izül ehhez. A szellemi tartalmak csak leki folyamatokon, ezek pedig élő szervezetben jelentkeznek s az élő szervezet pedig az élettelen materiából konstruálódik. A testi-lekki realitás a reita nyugvó szellemi rétegen hordozza s nélküle a szellemréteg meg sem állhat. De már említettük, bármennyire függ is a felső réteg a testi-lekki realitástól, sajátos autonómiával rendelkezik és benne a szellemvilág autonom törvényszerűségei érvényesülnek.

Ez a felfogás sok hasonlóságot mutat azzal, mely a történelmi materiálizmus vall az ideológiai überbau s a materiális alapépítmény viszonyáról. Mig azonban Marx felfogása szerint az ideológiai überbau a gazdasági alépítménynek kizárólagosan csak reflexe, addig Nicolai Hartmann szerint bár az ideológia függ a reális alapoktól, de vele szemben sajátos, önálló, autonom

törvényszerűségekkel bír.

Ezután a kitérő után,melyet az ideologia,a szellemi világ,melybe az értékek tartoznak,lét,jogosultságának kimutatása végett ejtettünk meg,el kell helyeznünk a "jog"-ot az értékek,vagy a tények világában,a kettő közül oda,melybe tartozik.

Mint minden kulturtermék,igy a jog is nem tartozik kizárólag a tények világába,de az értékek világába sem kizárólagosan, -amⁿ azt az ujkantiánus Kelsen tanítja,ő ugyanis a jogban csak ideális léttel bíró normát lát.- A mi felfogásunk szerint kétarcu jelenség,értékes valóság,az értéknek és a ténynek kapcsolata.A jog ~~esszaxaxxiyan~~ egyfelől norma s mint ilyen gondolattartalom,tehát érték,de élő, pozitív jog csak az olyan norma,mely az emberi magatartások rendjén élő valósággá válik.+ Életünk útján állandó kíséző társunk a jog:körülvesz,mint a levegő s árnyékként velünk van a bölcsőtől a koporsóig,sőt már a születés előtt is oltalmazza
+ Moór Gyula:Tegnap és holnap között.130.old.

a csirázó emberi életet s a testi elmulás után is védelmezi még a meghalt ember emlékezetét."

A kapcsolatot nemcsak az egyén, hanem magával a nemzettel is megtaláljuk, azt útján kíséri, osztozik a nemzeti dicsőség verőfényes napjaiban, de a szerencse-csillagx hanyatlása sem riasztja el a katasztrófa által sujtott néptől. Az embert körülvevő jogi atmoszféra élő valóságának elemeit tanulmányozza az Austin nyomdokait követő Kocourek, szerinte minden jogi jelenség három elemből áll: a./az elvont jogszabályból, b./a konkrét tényállásból és c./ a jogi vonatkozásokból.

A normatív és a faktikus elem, -a jogszabály és a konkrét tényállás - között a jogi vonatkozás az összekötő kapocs. A jog ereje és a szociális nateria között ez az összekötő kapocs, a iuris nexus, mely egyesíti magában a fent említett elemeket, s ez az, amit mi jognak nevezünk.

.....

A jog fogalma általában.

A jog szónak a jogi műnyelvben kettős értelme van. Megkülönböztetünk ugyanis egyfelől tárgyi értelemben vett, másfelől pedig alanyi értelemben vett jogot.

Tehát van: A./ tárgyi és B./ alanyi jog.

A jog tárgyi értelemben véve a jogszabályt jelent, amint az a megismerési jogforrásból elénk lép. Ezzel szemben az alanyi jog jogosítványt jelent. Schütz Antal közismert természetjogi meghatározása szerint: "Erkölcsei képesültség igényelni valamit, mint a miénket, mint a nekünk kijárót." Hogy mi az enyém, mi a tiéd, mi az övé, azt csak a tárgyi, pozitív ~~ja~~, valóságban érvényesülő társadalmi szabály képes meghatározni. A lényegét jól ragadja meg. "Képesültség" mondja, a jog által valamire való képesítés, feljogosítás.

Tárgyi értelemben a jog:+"azoknak a valóságban érvényesülő társadalmi szabályoknak az összessége, melyeknek érvényesülését végsősorban fizikai kényszer alkalmazásával is biztosítja legerősebb társadalmi hatalom."Tehát egy emberi társadalmat alkotók külső tevéseinek, nemtevéseinek, mulasztásának vagy cselekvéseinek fizikai kényszerrel biztosított rendje.

A legerősebb társadalmi hatalom örködik a jogszabályok betartása felett. Mi a legerősebb társadalmi hatalom?-vetődik fel a kérdés. Mondhatjuk, hogy az államhatalom. Végsősorban azonban meg kell jegyeznünk, hogy ez nem a belső államhatalom, hanem a nemzetközi hatalmi egyensúly. Példákra hivatkozni napjainkban felesleges szószaporítás. A ma, ugyanis ennek iskolapéldáját szolgáltatja nap-nap után.

A szabályok megsértőit szankcioi által meghatározott módon kényszeríti a helyes utra.

+ Moór Gyula: Bevezetés a jogfilozófiába.

Megállapíthatjuk ezek után, hogy a jog irányító befolyást gyakorol az egyedek, a polgárok életére s egyuttal az egész társadaloméra is. Ezt az említettek érdekében az ugyancsak megjelölt fizikai kényszer segítségével éri el. A jog szerepe tehát olyan, mint a római képzelet szerint a végzeté a "fatum"-é volt: "ducunt volentem fata, nolente trahunt." Éppen így a jog is csupán utbaigazítja, támogatja, vezeti azt, aki önként engedelmeskedik a helyesnek, míg a nemakarókat, a rendbontókat magával vonszolja, kényszert alakalmaz azokkal szemben, akik ellenállnak neki.

Sok elégedetlenségre adott már okot a jog kényszeralkalmazási szükségessége. Az emberiség nagy álmodozói éppen emiatt támadják nagyon sokszor a jogot. A stoikus Zenon, az evangéliumi anarchista Tolsztoj, majd Ibsen, Krapotkin, és Elisée Reclus, valamennyien elítélik a kényszert, s mint az emberhez méltatlan cselekményt száműznék a

a társadalomból. E célból szeretnék megszüntetni az államt, az állami hatalmat, a jogi kényszerszabályozást.

Ám a kényszer a társadalomból nem lehetséges kiküszöböl-
ni. A legjobban működő anarchista társadalomban előfordul-
hat, hogy valamelyik egyed fizikai erejét embertársa ellen
használja fel. Amennyiben az bekövetkezik, az anarchista
együttélés vagy eltűri azt, hogy a kényszernélküli társa-
dalomban önkényes kényszer érvényesüljön, vagy pedig ő
maga is kényszerrel akadályozza meg az önkényes kényszer
érvényesülését. Bármelyik megoldást választja is, mindenkép
ellentmondásba kerül önmagával.

Amint látjuk a kényszer ki nem küszöbölhető, s minden-
esetre jobb, ha ez a fizikai kényszer a közösségi akaratot
kifejező jog védelmére lép működésbe, sem mint egyes tyran-
nikus hajlamu egyedek kilengése szolgálatában. Tehát a jog
hivatása a szociális létben a nemzeti közakarat számára
monopolizálni a kényszeralkalmazás hatalmát, s ezzel kizárni.

megtorolni és lehetetéténné tenni az egyéni önkényt.

Ugyanebben a fejezetben kell szólni a jog, az erkölcs, a konvenció és a vallás problémájáról is. A jog ugyanis társadalmi szabály s az említettek szintén. Az erkölcsi, a vallási normák főként abban különböznek a jogtól, hogy az előbbiek nem az ember külső ~~éxxxi~~ magatartását szabályozzák, hanem a belső érzületét, magatartást, akaratát fizikai kényszer alakalmazása nélkül. - A konvenció szintén külső magatartást szabályoz, de a jogtól eltérően, az erkölcsi normákhoz hasonlóan nem fizikai kényszer útján.

Meg kell említeni a teljesség kedvéért, hogy a jogi norma is tekintettel lehet az ember belső magatartására is. Például a jogellenes magatartás esetén figyelembe veszi a magatartást tanúsító személy szándékosságának vagy gondatlanságának fokát, valamint a jó és a rosszhiszeműséget. Ám amennyiben a bűnös szándék, illetve gondatlanság, a jó vagy rosszhiszem csak az ember belső lelki világában létezik,

annélkül, hogy ez cselekvéseiben kifejezésre jutna: a jog szempontjából irreleváns. A nagy római jogász, Ulpianus kifejezésével élve: "Cognitionis poenam nemo patitur."

Az előbbi megállapításainkból kifolyólag, minthogy sem az erkölcsi, sem a vallási, sem pedig a konvencionális társadalmi szabály nem fenyeget fizikai kényszerrel alakalmazásával, ez utóbbi egyedül a jogi szabály ismertető jegye. "differentia specifica"-ja, mely a jogi normát a többi társadalmi normától élesen elkülöníti.

A fizikai és leki kényszer lényegére nézve azt mondhatjuk, hogy a fizikaikényszer abszolút, melynek hatása alól a kényszerített ki nem vonhatja magát/vis absoluta/, ezzel szemben a lelki kényszer csak relativ, csak befolyásolást jelent/vis compulsiva./

A jog és az emberi érdekek küzdő tere.

A társadalom az emberi érdekek és eszmények nagy arénája. Egymással szembenálló szellemi irányzatok, politikai, kulturális felfogások, egymást keresztező gazdasági törekvések mérkőznek benne. Ezen ideálok és célok alkalmasak arra, hogy nagy tömegeket mozgassanak meg, vonjanak büvkörükbe. Jellemző sajátosságuk, hogy követőik legnagyobb részt vallásos hit szerűen meg van győződve az eszmék üdvöztető voltában. melynek következményeként minőenik fél képes kényszert is alaklmazni ideálja, a helyesnek tartott cél elérése érdekében, szemben az ellentétes tábor követőivel, megdöntésére annak, mely végső következményeiben a forradalmi tüzvész ártatlankat is elemésztő lángjában teljeseedik be.

Mint tanulmányt nézzük ebből a szempontból a nagy francia forradalmat.

Ha végig-nézünk a forradalom eseményein, megállapíthatjuk, hogy kezdetben kétségtelenül az emberi lelkekben rejlő optimizmus uralkodott; a gyermeki hit és hajlandóság, hogy jóindulatu munkával a kezdetben jó emberiséget meg lehet változtani, visszatéríteni az elhagyott helyes utra, melyről azáltal tért le a természettől jónak alkotott ember, hogy hatalom adatott embernek ember felett, ez a szabadságot, egyenlőséget, testvériességet, minden szépet, melyet a természet az emberbe oltott keréketört s megfosztotta az ember homlokát a méltóság glóriájától.

De minél magasabbra csapott a hit és a lelkesedés lángja, annál több füst vegyült belé, mely megfosztotta a kezdetben kristálytiszta olimpusi levegőt a "jótét" tömjénétől, a légkör egyre inkább fojtóvá, a tiszta emberi érzelmeket megömlővé változott.

Tudottak előttünk azok a borzalmak, melyek az emberi-

ség legnemesebb eszméinek megvalósítására törekvő,lehető finomságu,kerubszárnyalásu gondolatot a forradalom további folyamán rut sőként borítják el,hogy végül ez a nagyra hivatott mozgalom förtelmes erkölcsi pocsolván át megérkezzék a kiinduló-ponthoz,a szabadságtagadó abszolutizmus-hoz.

A véres jelenetek Európa gondolkodóira kivétel nélkül kiábrándítólag hatottak: keserűen ébredtek a valóságra,az ember bizonyos egyáltalán nem eredettől nem jönnek van teremtvé,kénytelenül ismerték be,hogy az emberi haladás ezen az uton meg nem valósítható.

Az elmondottakból világosan kitűnik,hogy hová vezetnek az ember legideálisabb elképzelései.A társadalmi életet az a veszély fenyegeti,mindenkinek mindenki ellen vívott harcává,"bellum omnium contra omnes"-szé válik,vagy ami még rosszabb,az egymást legyűzni akaró ellentétes érdekű hatalmas embercsoportok gigászi küzdelmévé változik,melynek

áldatlan voltáról csak az imént szóltunk.

A társadalmi erőket felörlő eme rettenetes érdekharcban beleszól azonban a jog. Erős kézzel megfékezni a társadalmi harcot, a jog korlátjai közé szorítja azt: "rendet és békét teremtet."

A jog szerepe az emberi eszmények és érdekek porondján, a társas létben -- ebből a szemszögből nézve -- éppen az, hogy a társadalmi ellentétek döntőbírája legyen, hogy a küzdelemben egyébként értelmetlenül, vagy legalább is az elért eredményt messze meghaladó erőket és értékeket, békés alkotómunkára és együttműködésre szervezze meg. Mind ezt azért, hogy a társadalmi haladáshoz, a békés evolúcióhoz és nagyszerű alkotások létrejöttéhez szükséges rendet és békét teremtsen.

A béke megteremtése azonban nem olyan egyszerű feladat, hogy azt "jámbor óhajításokkal" megteremteni lehessen. Eszközök mégpedig hatékony eszközök kelljenek hozzá. A korábban elmondottakból kitűnően az az eszköz a leghatékonyabb, mely alól senki sem képes kivonnia magát. S ez nem más, mint a nemzeti

akarát szabadon megnyilvánuló többsége által helyesnek ítélt cselekvési szabály, de végsősorban ennek szankciója, mely fizikai kényszer alkalmaz a rendbontókkal szemben. Nem változtathatatlan, nem örök s nem feltétlenül helyes. minthogy az emberi dolgok a természet rendje szerint tökéletlenek, -- megváltoztathatóságáról megfelelő törvényes formák közt, jogalkotói kötelesség gondoskodni. Ha itt tartunk, vizsgáljuk meg nyomban a jogi szankciók természetét.

A fizikai kényszer a jogszabály megsértésének a leghatározottabb, a leghatékonyabb, végső szankciója. De nem az egyedüli szankciója, mert a jog különböző szankciókkal igyekszik a kötelezettet kötelezettségének teljesítésére szorítani. Ezek részben: a./közvetlenek és alakiak., b./közvetettek és anyagiak.

A közvetlen szankció a kötelezettel szemben egyenest a köteles magatartás kikényszerítésére irányul. Ez a jogszabály alaki szankciója: az amit Groschmid "alaki kényszerítősségnek"

nevez. Ezek: a./a jogos védelem, b./a megengedett önsegély. Ezek közhatalmilag nincsennek megszervezve, hanem csak a jog által megengedettek.-----Továbbá a közvetlen szankciókhoz tartoznak még: a./kényszervégrehajtás, b./a büntetés. Ezek közhatalmilag szervezettek, mert e szankciók alkalmazása erre külön felhatalmazott személyek, állami szervek útján történik.

A közvetett szankció nem fizikai kényszer, hanem más hátrány bekövetkezésében áll, melyet mi anyagi szankciónak nevezünk. Ez az amit Groschmid "anyagi kényszerítősségnek" nevez. Közvetett szankciók: a./a jogszabály által létesített jogviszonyba foglalt kötelezettség megsértése esetében a jogviszony tartalma módosul, rendszerint a kötelezettre nézve súlyosbodik, b./a jogszabály által létesített jogviszony mellett vagy helyébe egy új, másodlagos jogviszony keletkezik, amely aztán alakítható kényszerítő hatással is fel van ruházva, c./a jogszabály által létesített jogviszony megszűnik.

A személy ellen alkalmazott fizikai kényszersről végered -

ményben akkor van szó, ha az érdekelt a hatósági rendelkezésnek vagy magatartásnak ellenáll. Ez már büntetőjogi következményeket von maga után, így végeredményként minden jogszabálynak végső szankciója a büntetés.

Végső konkluzióként megállapíthatjuk, hogy a jog legelső feladata: a társadalmi béke biztosítása. Jól tartja a német szólás-mondás, hogy "Her ist der uns Frieden bringt."

Sokszor szemére vetik a jognak, hogy a társadalmi harcban gyakorolt döntőbírói szerepét nem mindég a tiszta igazságosság követelményeinek megfelelően törlti be. Ezen excepcióra igen könnyen találunk replicát, hiszen maga a jog is a társadalmi harc eredménye. Hogy képes legyen a társadalomban való érvényesülésre, erőre, minden ellenállást legyőzni képes hatalomra van szüksége. Ezt az erőt pedig csak úgy képes megszerezni, ha az általa kitűzött

célok nagy tömegek előtt válnak szimpetissá, hatalmas emberi erőket képesek zászlajuk alá vonni. Ezek az erők nem feltétlenül a legigazságosabb célkitűzések köré csoportosulnak, így a jog igen sokszor igen nagy mértékben igazságtalanná lehet. Ekként nem szorul különösebb magyarázatra, hogy mivel a társadalmi erők csoportosulása szolgáltatja a jog érvényesüléséhez szükséges erőt, a társadalom felelős az igazságtalan jogért: minden társadalomnak olyan joga van, amilyet erkölcsi nagyságánál fogva megérdemel. Az erkölcsi emelkedettség kihatása a jogalkotásra elvitathat^talan.

Felmerül a kérdés. ---ha a jog ekként igazságtalan is lehet, nem lenne jobb a jognélküli állapot. a jog és a vele járó kényszer kiküszöbölése? Az anarchia problémája lép itt ismét elénk.

Korábban már kimutattuk az anarchia önszülte ellentmondásait, abszurd voltát, még a legszebb anarchista fel-

fogás,a Tolsztoj féle evangéliumi anarchizmus is,melv felebaráti szeretet isteni koncepcióján alapszik kevésbé jó,mint az a jog,melyet elviselhetetlenül igazságtalannak érzünk,mert ez is az igazságosságnak és az erkölcsi rendnek számos elemét valósítja meg.De hallgassuk meg szt. Ágostonnak a"Civitas Dei"ben adott tömör nyilatkozatát idevonatkozóan:"Az igazságosság nélkül a földi államok nem egyebek,mint nagy rablóbandák."Kinek a fejére hull ez a súly-os és meggondolkoztató ítélet?---Kétségtelenül azéra,illetve annak a társadalomnak fejére,mely oly hitvány jogot alkot saját hitványságának ^{hü} tükréként.

De hogy ez a hitvány jog is jog,és jobb a teljes jog-nélküliségnél,szabad legyen Jean Jaques Rousseau nagy művére "Du Contrat social-"ra hivatkoznom,melyben ezt találjuk többek között:"Az erősebb sohasem elég erős ahhoz,hogy állandó ur maradjon,hogyha erejét jogra,az engedel-mességet kötelességre nem váltja át".A legszilárdabban

szervezett hatalom sem remélheti, hogy uralmát egy bizonyos területen rendszeresen és állandóan fenntarthatja. ha nem számíthat arra, hogy parancsait az alárendelt embereknek legalább is jelentékeny része "jogosan" kiadott rendelkezéseknek fogja tekinteni, hogy ezek teljesítést nem csupán kényszerűen, hanem a "kötelesség" érzetével önként vállalja, akkor is, amikor ezáltal áldozatot kell hoznia. Tehát szükséges, hogy a társadalom elemeinek egy nagy része, és pedig tekintélyes része önmagát erkölcsilag azonosítsa a hatalmat gyakorló joggal, annak törekvéseivel. Tehát vissza jutottunk kiindulási pontunkhoz. + "minden társadalomnak olyan joga van, amilyent megérdemel." Mindehhez hozzá kell még annyit fűznünk, hogy a totális igazságtalanság a jog lényegét, a társadalmi rendet és a társadalmi békét borítja fel. "Betyárbeccsület" nélkül még a rablóbanda sem állhat fenn, Egy minimális igazságosság és erkölcsi tartalom nélkül a jog is pusztulásra van ítélve.

+ Moór. Tegnap és holnap között. 132. old.

Az elszenvedett igazságtalanságnál jobban az embert semmisem képes felbőszíteni./Kant/.

Kell, hogy a jog igazságosságra törekedjen, mert erős, valójában szívesen követett az egyedek jobbjai által csak az a jog lehet, mely igazságos, legalább is abban a mértékben, amelyben az igazságosság messzefénylő eszménye a tökéletlen ember és a mindig többé-kevésbé tökéletlen jog számára megközelíthető.

A jog igazi hivatása földi tökéletlenségünk s a jóra való törekvésünk, még az ebben elkövetett tévedéseink keserves kálváriáján, melytől még a legjobbjai is az emberi nemnek nem mondhatják magukat mentesnek, az---hogv az örök igazságosság-nak erőskezü, megvesztegethet^telen őre legyen. Hogy Pascal gondolatát követve, mely szerint az "igazságosság erő nélkül tehetelen s az erő igazság nélkül zsarnoki", egyesítse tehát a jog az igazságosságot az erővel s elérje így: hogy ami igazságos:erős, s ami erős:igazságos legyen."

Ezen hivatás betöltendő, a jognak megvan a szükséges

képessége. A jog az emberiség életében az a leghatékonyabb erő eszköz, mellyel a társadalom fejlődését az öntudatos és értelmes emberi akarat szerint irányítani lehet. Tudjuk, hogy az összes társadalmi szabályok és szabályozási módok közül egyedül a jognak állanak rendelkezésére a minden ellenszögülést legyőzni bíró erők, mely alól az egyén nem képes kivonni magát, s éppen ezért minősülnek ezek "vis absoluta"-nak. A jog fel van szerelve azzal az erővel, melynek segítségével képes betölteni nagy hivatását, azt hogy előrevigye a társadalmat a haladás útján: az emberiség legnagyobb, legmagasabb ideáljai felé vezető úton. Ha mindezek ellenére mégsem képes a jog ezen nagyszerű feladatát teljesíteni, a vád csak alkotójára, tökéletlenségének kutfejére, az őt alkotó társadalmi erők silányságára, erkölcsi sekélyességére vezethető vissza. Emlékezzünk a híres latin mondásra: "Cum coelum contemplamur, Dei magnitudinem admiramur". Mi mást mondhatunk az ember, az "isteni képmás" alkotásáról?

A jog a társadalmi fejlődést öntudatosan irányító befolyását kiterjeszti az emberi élet legkülönbözőbb területeire. Szabályozza a megánéletet is, hiszen egyenesen beleszületünk a jog mindent átfogó hálójába; továbbá a családi viszonyokat, mert társadalmi rendünk alapsejtje a család; ugyancsak rendezi a gazdasági életnek óriási területét.

Mindezt figyelembe véve világos előttünk a jog nélkülözhetetlen szükségessége, mely rendeli és előírja, hogy mindenkinek adassék meg a magáé.

A jog az állami életben.

Szorosan kapcsolódik e kérdés az előző oldalakon tárgyaltakhoz, hiszen az állam nem más mint szociális alakulat, de a kérdés jelentőségénél fogva külön fejezetben való tárgyalása kívánatosnak mutatkozik.

A jog szerepét vizsgálva az állami létben, leghelyesebb~~en~~, ha először magának az államnak a mibenlétét állapítjuk meg.

Ha az e probléma megoldására irányuló legrégebb tudományos munkát, Aristoteles "Politika" című művét olvassuk, úgy tapasztalhatjuk, hogy Arisztoteles az állam mibenlétének meghatározásánál különösen három szempontot emel ki. Nem más az állam szerinte, mint: a./uralkodó szervezet, b./népe a maga területén önmagát minden szükségessel el tudja látni, c./és polgárainak az emberhez méltó élet

feltételeit biztosítani tudja.

A mai tudomány műszavaival kifejezve, egy uralkodó szervezet akkor érdemli meg az állam nevet, ha meg tudja valósítani a szuverénitást, az autarkia és a civilizáció feltételeit.

Ha az első feltételt nézzük, egy államot akkor maondhatunk szuverénnek, ha határait minden egyéb szervezett hatalommal szemben megtudja védeni, vagyis minden külső támadást el tud hárítani.

Az autarkia követelményével akkor rendelkezik az államnak nevezett szociális alakulat, ha az államterületén képes lakosságát az anyagi élethez szükséges termelvényekkel ellátni, részben pedig oly feleslegekkel is rendelkezik, melyeket a külkereskedelem útján értékesítvén, az egyébként honilag elő nem állítható javakat ezek révén polgárai számára külföldről biztonságosan megszerezheti.

Végül a harmadik feltételt tekintve, a civilizáció an-

nak a követelménynek a megvalósítása, melyet a legegyszerűbben úgy fejezhetünk ki, hogy az állam saját területén "rendet" tart. Bővebben; képes a balsó béke biztosítására pusztán tekintélyével, mely a megtorló hatalom alkalmazását feleslegessé teszi, tehát nincs szüksége tulerejének utólagos latbavetésére. mert oly mértékű rendbontás be sem következik. Civilizációról a szó igazi értelmében csak ott beszélhetünk, ahol a jogrend szilárd, mely mindenkinek megszabja a jogszerű tevékenység korlátját s azt is biztosítja, hogy akár az egyesek, akár pedig egészen rétegek közötti ellentétek békés után legyenek lebonyolíthatók.

Igazi államról, s valóban civilizált államról főként, csak ott lehet szó, ahol a fizikai kényszer alkalmazásának jogát az államhatalom fenntartja és képes is fenntartani magának, ---amint azt igen bőven kifejtettük a jog fogalmának ~~éxx~~ ~~képet~~ tárgyalásánál---, illetve egy olyan szervezetnek, melyek ezen jogot az állami főhatalom nevében, annak irányítása

és ellenőrzése alatt, a főhatalom által szavazott egységes elvek szerint gyakorolják.

Rendet és békét teremtvén a civilizáció, lehetővé teszi, hogy az emberi egyedek erejük, tudásuk, Isten adta képességeik színe-virágát békés feladatok megvalósítására fordítsák. Így megteremthessék az az arisztotelesi "jó élet" feltételeit, melyet ma kulturának nevezünk.

A kultúra ugyanis nem egyéb, mint az anyagi és szellemi javak, azaz értékes dolgok termelésére irányuló tudatos és az objektív értékek mértékével megmérve sikeresnek minősült tevékenység s e tevékenység által létrehozott javak összessége.

Ismeretesen már előttünk az állam, legalább is vázlatosan. Ismerjük legfőbb feladatát, melyet a többi sem elhanyagolhatónak deklarálva, a "rend és béketeremtés" címszó alatt foglaltunk össze.

Ez igaz, de hogyan teremthessük rendet, főként békét? Ehhez egy olyan hatalomra van szükség, mely tekintélye foly-

tán akarat megnyilvánulásainak végrehajtását nyomatékosan remélheti és biztosítani is tudja. Ehhez azonban kevés az önkény, a tyrannia. Itt elég, ha Rousseau már idézett mondására gondolunk, hogy a pusztá erő vagy erőszak gyenge az állandósághoz, kell hogy a jog, és kötelesség váltsa fel ezeket. Nagy Sándor kalóza tévedett, mikor az imperátor és a kalóz között csak hajóik mennyiségében látott különbséget. A még kezdetleges szociális alakulatot nem nevezhetjük államnak, hogy állammá váljék igen fejlett jogrenddel is rendelkeznie kell. Mert a mai állam nem egyéb, mint a jog teremtménye: "egy fejlett jogrendszer egysége által összetartott társadalom." + A jog jelentősége, mint látjuk az állam életében még fokozottabb, mint az emberi élet más terein.

Hogy a jog^a társadalmi élet mely részeire terjessze ki szabályozó tevékenységét, főként pedig, hogy mekkora legyen ezen szabályozó, beavatkozó tevékenységének mértéke az emberiség életében, az ember alkotómunkájába és érdekharzába,

----- + Moór. Tegnap és holnap között. 132. old.

e kérdés felől a legváltozatosabb eredményekkel folyik a vita.

A mindennap mellünknek szegeződő kérdések közül egyike ez, a legsúlyosabbakna: elodázása nem lehetséges, fél megoldás veszedelmes, mert közvetlenül érinti az emberiség egyik legnagyobb értékét, --- melyet egyénenként és összességben is féltékenyen véd ---, a szabadságot. Elvitathatatlan, jól ismert előttünk, hogy az emberi szabadság és a félelemtől mentes, emberhez méltó élet csak a jog védelme alatt lehetséges, mégis ezzel szemben le kell szegeznünk, hogy a jognak az emberi életbe való beavatkozása legerősebben, olykor erőszakosan is éppen a szabadságot korlátozza. Az előbbieik során fejtettük ki éppen, hogy a jog primér jelentőségű feladata az, hogy az alkotómunkához szükséges rendet és békét biztosítsa s így méltányos vele szemben az a követelésünk, hogy a társadalmat és egyedeit munkája közben okvetetlenkedő beavatkozással ne zaklassa.

Két merőben ellentétes felfogás kínálkozik arra, hogy szembeállításukból lehetőleg helyes következtetést vonhassunk, melyek támogatására némi történeti perspektívaa is adódik.

Az egyik az individualista és liberális felfogás, mely az egyéniség érvényesülésének és a szabadságnak az érdekében a jogi szabályozásnak minél szűkebb térre való szorítását kívánja.

Nézzük sorrendben a z elsőt, az individuálista liberális felfogást. Mint a szellemtörténet egy mozgalmát szinte lehetetlen deffiniálni. Az első generációban szülői a a francia forradalmi tanok voltak. A másodikban a racionalizmus és a rousseau-i elméletek. A racionalizmus filozófiája, sőt már ennek előfutárja a természeti jogbölcselet elvetette az emberek egymás alá- és fölérendeltségét. A francia forradalom pedig a nagy ideálisták helyeslésétől kísérve kimondta az ember természetes jogait, valamint azt, hogy az ember a természetes állapotban jó és igaz, tehát a rutságok megszűnnek.

ha^{az} azt előidéző okok kikapcsoltatnak.

Tulajdonképeni megteremtői azonban Napoleon kényszeruralma és a szent-szövetségi reakció voltak, születését éppen ellenségeinek köszönhette. Eza liberalizmus a felfradalom és szörnyüségai iránt öszinte utálatot tanult s "a törvényes szabadság és ésszerű jog"uralmát óhajtkotta megvalósítani. Ezsközei között a parlamentári kormányformát, és széleskörű választójogot találjuk, az ipar és a kereskedelem középkori korlátozásoktól való mentesítését, közötségek~~től~~ való megszabadítását. A magánéletben az egyéni szabadság biztosítása a fővél. Szerinte az a legjobb kormányforma, amely a legnagyobb egyéni szabadságot nyújtja a közhatalomnak lehető legminimálisabb beavatkozásával az egyéni életben.

Ennek a felfogásnak felel meg az a régi római mondás is, hogy: "plurimae leges, pessima civitas."

Ezzel szemben az univerzalizm~~us~~ és szociálista felfogás a jogi szabályozás lehető legszélesebb kiterjesztését

követeli. Az egyéni érvényesülésnek, kezdeményezésnek útját állja. Az egyént megsemmisíti a közösségbe való tökéletes belehelyezés által, a különböző közösségek kiváltságainak előtérbe való helyezése által. Az kétségtelen, hogy a társadalom szédületes fejlődésével mindinkább szaporodnak azok a feladatok, melyek csak úgy oldhatók meg, ha a jog összefogja és megszervezi erre a célra a társadalom erőit.

Ezért a jognak a "békét és rendet" biztosító szerepe mellett újabban egyre jobban növekszik a társadalom gazdasági, szociális és kulturális tevékenységét támogató és irányító ~~szerepe~~ működése. Napjainkban eseményei is azt bizonyítják, hogy az emberi élet mindinkább a jog szabályozó hatalma alá kerül.

Mint fentebb már említés történt róla a jognak az emberi életbe való beavatkozása korlátozza a szabadságot. Ezen korlátozásért a modern jogrendszerek akként szokták az embert kárpótolni, hogy egyre nagyobb a beleszólást enged az egyeseknek

a jog megalkotásába.

Ám a jogalkotónak sohasem szabad szem elől tévesztenie, hogy a lehetőség szerint kimélnie és tisztelnie kell az emberi személyiséget, valamit a kincs gyanánt őrzött szabadságot, mert ha erről megfeledkezik s ezeket elnyomja, a társadalmat természetes és a legjobb teremtető erőitől s az emberi haladást előremozgató rugóitól fosztja meg.

Láttuk, hogy milyen sokrétű, színes a jog szerepe az állami létben, fontosságát és óriási jelentőségét mégis akkor láthatjuk a legvilágosabban, ha egyáltalán nincs, amikor valami oknál fogva felmondja a szolgálatot. Ez a válság akkor következik be, amikor a jog szilárd rendje meginog és felborul. Semmi egyéb ez, mint a forradalom. Minden forradalom az időleges jogbizonytalanság csapását jelenti.

A forradalomhoz való jogról beszélni fogalmi ellentmondás. Nem lehet logikus ésszel elképzelni, hogy az ami a jog megsértése, bármilyen formában is jogos lehessen. Ez már a természetjogi "ius resistendi". Egy valamilyen a pozitív jog felett álló

feltétlen helyes jog létezését feltételezi, melyről bebizonyosodott, hogy nincs. Tehát forradalomhoz jogról nem beszélhetünk, hanem csak indokoltságról. Ennek is csak akkor van létjogosultsága, ha azok a célok, amelyekért vivják, megérik ezt az áldozatot: vagyis ha sokkal jobb, sokkal igazságosabb jogot állít a régi helyére.

A forradalom feladata ennek az új jognak a megalkotása s a forradalom után nincs sürgősebb és fontosabb teendő, mint a jogrend megszilárdítása, a jogbiztonság helyreállítása. A jognak újra át kell vennie uralkodó szerepét a társadalmi életben s ki kell onnan szorítania az anarchiát, az önkényt és az erőszakot.

Eddigi fejtegetéseink során beszéltünk a jogról a Minden-ségben, nagy általánosságban szó volt a jog fogalmáról, kiemeltük azt az egyéb társadalmi szabályoktól a jogot megkülönböztető differencia specificat, melyről megállapítottuk, h^o hogy nem más, mint a közhatalom által gyakorolt kényszer, -- és pedig fizikai kényszer, vis absoluta. Említettük a jog szerepét az emberi eszmék és érdekek küzdő terén, a társadalmi életben s külön fejtegetéseinken szenteltünk a jognak az állami életben. Eredményként megállapítottuk, hogy az nem más, mint a társadalmi rend és béke biztosítása, az emberi és társadalmi ellentétek békés megoldása.

Hátra van, hogy a jog értékeléséről is beszéljünk, foglalkozzunk a jog politikájával.

A jogpolitika fejlődése a történelem
folyamán.

A jogi szaktudományoknak három csoportját különböztethetjük meg.És pedig:

- a./a tételes jogtudományokét,
- b./ okozatos jogtudományokét.és
- c./értékelő jogtudományokét.

Ez utobbi körébe tartozik a jogpolitika.Ha a történelem folyamán elért fejlődést nézzük,meg kell állapítanunk,hogy a legnagyobb mértékben kifejlődött tételes jogtudományok,de még csak a XIX.század végén kifejlődött jogszociologia mögött is messze elmarad.

Az a helyzet,hogy jogpolitika,mint egységes tudomány tulajdonképpen nem is létezik.Azt mondhatjuk,hogy a jognak csak egyes ágaira vonatkozóan fejlődtek ki értékelő disziplinák.

A legfejlettebb ezek közül a közjog értékelő

vizsgálata, melyet közönségesen a mindennapi életben a "politika" tudományának nevezzük. A benne szereplő tételesjogi és szociológiai részletek, mert ezek kétséget kizáróan kimutathatók, -- csak azt a célt szolgálják, hogy kimutassák a jogpolitikai célok elérésére alkalmas eszközöket.

Önálló tudományokként fejlődtek ki, a pénzügytan, a pénzügyi jog értékelő vizsgálata; a közigazgatási politika, mely jórészt jogpolitika és humanitárius végcélját az alsó néposztályok nyomorának eltörlésével, gyökeres orvoslásával elérni kívánó szociálpolitika. Napjainkban indult erősebb fejlődésnek a kultúra védelmére és továbbfejlesztésére irányuló kulturpolitika. S meg kell említenünk a népnapi politikát, mely ha elvi alapokon áll, szorosan összefügg a helyes jogintézményeket kutató jogpolitikával.

Maga a szocializmus irodalma sem minősíthető egyéneknek, mint jogpolitikának.

A történelmi materializmus társadalom bölcséleti alapián tudományos szocializmus a magánjogtulajdon jog-

intézményének éles kritikáját adja, ennek megszüntetésére irányuló javaslatokkal együtt, végső célja pedig a kommunista társadalmi rend bevezetése.

Az általunk imént felsorolt jogpolitikai irányok annak bizonyosságául szolgálnak, hogy a jogpolitikának máris tudományosnak nevezhető jelentős irodalma van. Kétségtelen azonban az is, hogy ez a bár jelentős, de szétszort jogpolitikai irodalom nem mutat semmi egységesedésre való törekvést. Mielőtt végkép leszögeznénk, hogy a jogpolitikai irodalom nem egységes és vizsgálnáink, hogy ez egyáltalán elérhető e, a ha igen, milyen eszközök segítségével, megemlíthetjük, ha ma nincs is, de már egyszer volt egységes jogpolitikai tudomány.

Itt a klasszikus iskolára gondolunk. Önmagát az iskola egyáltalán nem tekintette egyszerű jogpolitikai iránynak. Óriási feladatot tűzött maga elé. Hely, idő és helyesség szempontjából örökérvényű jogi kódex megszerkesztésén fáradozott.

Ennek a szép utópiának délibábját üzve, az örökérvényű és feltétlenül helyes jogi normák leple alatt korának reformtörekvéseit látjuk megcsillanni. Különösen emeli jelentőségét, hogy egységes elvek szerint a jog egészen terrénumát felöleli munkássága s ezzel hatalmas, egységes jogpolitikai irodalmat alkotott.

Nem kell azt hinnünk, hogy minden gyakorlati hatás nélkül szerepelt. Eredményiként követelhetjük el az "aufklärung" törvénykönyveket, valamint a francia forradalom számos vívmányát.

A természetjogi iskola példája azt mutatja, hogy célszerű lenne a szétszort jogpolitikai irányzatok egységesítése, de az örökérvényű jog gondolatát elejtve szerényebb eszközökkel kell meg kísérelni ezt.

A probléma megoldásához vajmi keyéssel haladtunk előre annak megállapításával, hogy célszerűnek találjuk az igen szétszort jogpolitikai fejtegetések és kutatások egységesítését. Oriási akadályok torlaszolják el az odáig vezető utat.

Igen sok érv szól amellet, hogy a jogpolitikai fejtegetések az egyes jogintézmények ismertetése mellett foglaljanak helyet, mert ez negymértékben hozzájárul a kifejezett intézmény jobb és könnyebb megértéséhez. S a mai helyzet tényleg az, hogy a tételes tudományok az általuk tárgyalt intézménynek nyomban kritikai fejtegetését is adják. Lehetséges-e, de főként kívánatos-e, hogy a tételes jogtudomány ezektől az elemektől teljesen megfosztassék, merül fel előttünk a kérdés.

Lehetségesnek éppen lehetséges, miként ezt Kelsen-féle tiszta jogtan bizonyítja, mikor a "természetjogi" elemektől való megtisztítását követelte a jogtudománynak, s a természetjogi elemek alatt nyilván politikai elemeket kell értenünk. Kívánatosnak viszont csak akkor mondható, ha bizonyosak lehetünk az egységes jogpolitika kialakulásának tudományában, mely a jogi szabályozás legapróbb részleteire is kiterjedne, a jogi szabályozás nagy tömegét tekintve, aligha remélhetjük, hogy a legapróbb részletkérdések elvszerű vizsgálata egy-

öntetűen lehetséges lenne,.A generális jogpolitika mindig kénytelen lesz az apró részleteket elhanyagolni.S a tételes jogtudományi vizsgáloásokba belerakított kritikai megjegyzések,melyek e hiány pótlására hivatottak,nem hibáztathatók.

Csupán két követelményt említünk,melyek ezen esetben el ne hanyagolhatók.Az egyik az,hogy a tételesjogi ismertetés valamint a jogpolitikai bírálat,illetve méltatás egymástól élesen széjjel választandók.Ezen követelménynek a tételes jogtudomány művelői azzal tesznek eleget,hogy szétválasztják a "de lege lata" és a "de lege ferenda" szempontjait.A de lege ferenda szempontjai mindig jogpolitikai javaslatot jelentenek.

A másik követelmény pedig az,hogy a tételes jogász, aki jogpolitikai fejtegetéseket tesz,tisztában legyen a jogpolitikai módszertan alapelveivel.Főként azzal,hogy minden jogkritika értékelés s ezért a kritikában,éppen úgy mint a reformjavaslatokban,az alkalmazott értékmérő

megjelölése elengedhetetlen.

A módszertisztaság elvének követelményét gyakorlati szempontokat figyelembevéve kell módosítani. Az egyes tudományágak kialakulása nem mindig elvi alapokon történik, hanem legtöbbször a gyakorlati szempontok követelményeinek megfelelően. Elvi szempontból, szinte felesleges külön hangsúlyozni, hogy a jogpolitikai jelleg vizsgálódásnak a tételes fejtegetésektől való szigorú elkülönítése volna a legkívánatosabb. Ennek mind a tételes jogtudomány, mind pedig a jogpolitika nagy mértékben használt látná.

Egy önálló jogpolitikai tudomány kialakulása feltétele volna annak is, hogy .aki jogpolitikai vizsgálódásokat végez, tájékozódást nyerhessen a jogpolitika módszertani alapelveiről is. Mert mindenképpen szükséges, hogy bármely jogintézményünkről végzünk jogpolitikai vizsgálatot, ez csak egységes és elvek szerint folytatódhat le.

A kifejtettek megerősítenek bennünket abban, hogy amit a probléma taglalásának kezdetén mondtunk, hogy

igenis kívánatos a jogpolitikai kutatások egységbe foglalása. Ha a modern jogpolitika tudománya méltó akar maradni klaszikus elődéhez, nem szabad a természetjogi iskola módszerivel dolgoznia.

A jogpolitika ilyen műveléséről már tudunk. A nagy angol filozófus, Bentham a természetjogi felfogással szemben a modern "helyes jogról szóló tan", tehát az értéktani felfogás alapján művelte a jogpolitikát. Szerinte a jog végső célja a lehető legnagyobb számú ember elérhető legnagyobb számú boldogsága. Az általa felismert cél valóban az vagy nem, most nem vizsgáljuk. Annyit mindenesetre megjegyzünk, hogy boldogulását csak önmaga útján, saját magán keresztül érheti el az ember. Intézményesített boldogság, ellentmondás az ember individuális természetével szemben. Mindezideig követő nélkül álló modern jogpolitikának a megalapozója lett ezáltal, de a módszertan kérdésével közelebbről ő maga sem foglalkozott, bármennyire elhanyagolhatatlan is az.

A jogpolitika feladata, semmi egyéb, mint az, hogy a jogszabályok gondolati tartalmát valamely magasabb értéket kifejező gondolati tartalommal mérje össze. Tehát elsősorban jogkritika. Célja annak vizsgálata, hogy az a jogi tartalom megfelel-e bizonyos magasabb követelményeknek, s nem pedig az, hogy a jogszabályok tartalmának megismerése. Természetesen, hogy bíráló tevékenységének eleget tehessen ismernie kell azokat, de ismertetése, kifejtése nem tartozik feladatai közé.

De honnan vegye ezt a mértéket? Ezt a problémát a jog áttolja az etika területére, mert a jog cselekvési szabály, melynek végső mértéke az erkölcs. A nehézségek pedig éppen itt kezdődnek, mert az abszolút erkölcsi értéket teljes tartalmi mivoltában nem ismerjük. Az erkölcsi érték abszolút volta ellenére is az erkölcsi felfogások különbözőségével találkozunk s ezeket a különböző ^{pozitív} ~~negatív~~ tartalmu erkölcsöket egymással összeegyeztetni nem lehet, mert logikailag meg nem cáfolható végső világnézeti alapokban keresnek. A jogpolitika művelője feltétlenül eljut

erre a végső következtetésre. De hogy melyiket választja tudatosan és felismerhetően fel kell tüntetnie. Ám ez a gyakorlati életben nem igen valósul meg. Több olyan értékmérő van forgalomban, melyek csak korezmék, politikai felfogások lényegét tükrözik. Azt azonban feltétlenül megkívánhatjuk, hogy aki használja, arról számot is tudjon adni. S ilyen tudományosan meg nem alapozott világnézet képviselőjétől is jogosan megkövetelhetjük, hogy a kifejtett felfogása legalább önmagában ellentmondástól mentes legyen.

A jogkritika lényegében époly statikus jellegű vizsgálódás, mint a tételes jogtudomány munkája. Mégis kritikájába már dinamikus elem is vegyül, mely a megbirált intézmény megvalósítására irányul.

A jogkritikák nem szoktak csak negatív eredménnyel megelégedni, hanem pozitív reformjavaslattal állnak elő s ezzel a jogpolitika a lex ferenda, a törvényhozás tudományává válik. De hogy javaslatai ne merüljenek ki merő

óhajtásokban, színes szivárványok festésében, szoros kapcsolatban kell maradnia a fennálló tételes joggal s a társadalmi élő realitásával. A reformokat oly elképzelt jogszabályok formájában kell megszerkeszteni, melyek szervesen beilleszthetők a fennálló jog szabályrendszerébe.

A jogpolitikának, mint a lex ferenda tudományának, az erkölcsi eszmény és a gyakorlati realitás szakadéka közé meg kell építenie a józan megvalósíthatóság hidját is, mert ott ahol nem lehet elérni a legjobbat, kár minden további erőlködésért s meg kell bölcsen elégedni a kevésbbé rosszal. A megvalósíthatóság kérdése a reális hatalmi viszonyok és okozatos társadalmi erők kérdése.

A reformjavaslat megvalósíthatóságának, tehát a reformjavaslat helyességének kérdése világítja meg a legtökéletesebben, a legélesebb fénnnyel, hogy milyen óriási árfogó ismeretekkel kell rendelkeznie a hivatása magaslatán álló törvényhozónak. Nemcsak az erkölcsi ideálok legnemesebbjei

íránt kell fogékonynak lennie, a magas erkölcsi régiókban otthonosak, biztonságos mozgásúnak, hanem a reális társadalmi lét kaleidoszkopszerű adottságával is a legteljesebb mértékben tisztában kell lennie. A törvényhozás tudományára vonatkoztatva legtalálóbbr: "omnium divinarum atque humanarum rerum scientia".

Tárgyalásunk kezdetén, mikor a jogpolitikáról, csak mint kritikáról beszéltünk, feladata nem látszott ilyen sokrétűnek, mint most, midőn őt a lex ferenda tudományaként kezeltük. A reformjavaslatnak nem csak etikai helyességát, de megvalósíthatóságát, megvalósulása folytán esetleg felidézendő hatásait, valamint a törvényszerkesztési szempontból való hibátlanóságát is figyelembe kell venni a jogpolitikusnak. A jogpolitika művelőjének, akár jogkritikát gyakorol, akár reform javaslatot szerkeszt; egyenesen kell magában a jó jogásznak, a társadalmat, annak szerkezetét, a benne foglaltak körülményeit, a gyakorlati életet alaposan ismerő szociológusnak és az erkölcsi ideálokat is-

merő s azok szemléletében elmerült filozofusnak képességeit.

Végső konkluzióként, mégis megállapíthatjuk, hogy a jogpolitikában elsősorban az erkölcsi értékelés momentuma emelkedő ki, mert sokrétű feladata közül az erkölcsi értékelést illeti az elvitathatatlan elsőség. A végső cél ugyanis az, ---nem csak a jogpolitika, de valamennyi társadalmi politika esetében---hogy az erkölcsi ideálok örök mintái szerint formálja a társasléti történeti valóságát, az eleven, lüktető gyakorlati életet a jogpolitika.-
